

ODGOVORNOST ZA ŠTETU PROUZROČENU TREĆIM OSOBAMA OBAVLJANJEM ZAKONSKE REVIZIJE

Prof. dr. sc. Miodrag Mićović*
Izv. prof. dr. sc. Maja Bukovac Puvača**

UDK 347.515
<https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.1.5>
Ur.: 8. veljače 2018.
Pr.: 25. veljače 2018.
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Autori obrađuju pitanje moguće odgovornosti revizora za štetu prema trećim osobama (dioničarima, kreditorima, potencijalnim investitorima...) prouzročenu obavljanjem zakonske revizije. Daju prikaz nekih poredbenopravnih rješenja toga pitanja i promjena do kojih su na europskoj razini doveli veliki financijski skandali početkom ovog stoljeća. Osnovni cilj Direktive 2014/56/EU jačanje je javnopravnog nadzora nad revizorima i njihovom djelatnosti, koji bi trebao pojačati kvalitetu njihovih usluga i povjerenje trećih osoba u njihov rad. Niz je pravila iz revizorskih profesionalnih standarda i etičkih pravila, podignuto na razinu propisa. Posebno su naglašene profesionalna skeptičnost i neovisnost revizora, temeljne pretpostavke da revizorsko mišljenje nije pogrešno. Međutim, odgovornost za pružanje financijskih informacija na upravi je subjekata koji su predmet revizije, revizori te informacije samo aktivno propituju, a ne potvrđuju ih. Treći, često nisu svjesni ograničenja revizije, što dovodi do njihovih nerealnih očekivanja. U Republici Hrvatskoj ne postoje posebna pravila o odgovornosti revizora za štetu, pa se na nju primjenjuju opća pravila o odgovornosti, prema kojima je ona neograničena i prema revidiranom društvu i prema trećima.

Ključne riječi: *revizorske usluge, zakonska revizija, odgovornost za štetu, osiguranje od odgovornosti.*

1. UVOD

Više od dvadeset godina potencijalna odgovornost za štetu prouzročenu trećim osobama¹ obavljanjem revizorskih usluga protivno propisima i pravilima struke

* Dr. sc. Miodrag Mićović, redoviti profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Kragujevcu; mmicovic@jura.kg.ac.rs.

** Dr. sc. Maja Bukovac Puvača, izvanredna profesorica Pravnog fakulteta u Rijeci, bukovac@pravri.hr.

1 Pod trećima podrazumijevaju se svi subjekti osim samog društva čija su financijska izvješća revidirana, ponajprije dioničari društva, investitori i njegovi kreditori, dakle oni koji su na financijskom gubitku zbog odluka koje su donosili pouzdajući se u poslovanje i financijsko

izaziva posebnu pozornost zakonodavaca, sudske prakse i pravne teorije širom svijeta. Europska komisija ga je još 1996. godine, na temelju rezultata studije o ulozi, položaju i odgovornosti revizora u zemljama članicama Europske unije,² istaknula kao jedno od najspornijih od u toj studiji razmatranih pitanja. Vrlo brzo nakon toga, financijski skandali koji je izazvalo otvaranje stečaja nad *Enron Corporation* i drugima 2001. i 2002. godine u SAD-u,³ propast nekoliko velikih korporacija u Australiji⁴ te niz skandala nešto manjih razmjera u Europi,⁵ potvrdili su takvu ocjenu i na globalnoj razini. Uslijedile su brojne zakonodavne aktivnosti usmjerene na pojačanje kvalitete revizorskih usluga i jačanje javnopravne kontrole nad njihovim obavljanjem, koje su na području Unije postale kontinuirani proces.

Bez obzira na brojnost europskih pravnih izvora kojima je revizija uređena,⁶ odnosno vrlo detaljnu regulaciju pretpostavki pružanja revizorskih usluga, uloge subjekata koji je pružaju i nadzora nad njihovim radom, pitanje građanskopravne odgovornosti revizora pitanje je nacionalnih pravnih sustava. O njemu je na području

stanje društva prikazano u tim izvješćima.

- 2 *A study on systems of civil liability of statutory auditors in the context of a single market for auditing services in the European Union*, http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/auditliability_en.pdf (dalje u tekstu: *A study on systems of civil liability*).
- 3 Uz *Enron Corporation* to su bili *Global Crossing*, *WorldCom* i *Qwest*. Tada je otkriveno da je revizorsko trgovačko društvo *Arthur Andersen* prikrivalo financijske propuste svojih klijenata i time oštetilo niz individualnih i institucionalnih investitora. O tim financijskim skandalima vidi više kod Čulinović Herc, Edita, Aktualna pitanja financijskog izvještavanja dioničkih društava – odgovornost revizora, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 25, 2004., str. 181.-185. i Jurić, Dionis, Uloga revizora u dioničkom društvu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 25, 2004., str. 323.-324. i tamo navedenoj literaturi.
- 4 Najviše interesa izazvala je propast HIH Insurance, drugog najvećeg osiguratelja u Australiji, One.Tela, četvrtog po veličini teleoperatera i Ansett Australie, jednog od najvećih australskih zračnih prijevoznika 2001. godine. O odgovornosti revizora prema trećim osobama u Australiji vidi: Nguyen, Vylan, Rajapakse, Pelma, An Analysis of the Auditors' Liability to Third Parties in Australia, *Common Law World Review*, 37, 2008., str. 9.-44., <http://journals.sagepub.com/doi/10.1350/clwr.2008.37.1.9>. i Davies, Martin, The Liability of Auditors to Third Parties in Negligence, *UNSW Law Journal*, vol. 14, br. 1, 1991., str. 171.-197.
- 5 Npr. u Italiji *Parmalat*, *Bipop*, *Cirio*, u Irskoj *Elan*, u Velikoj Britaniji *Marconi*, u Njemačkoj *MobilCom*, *EmTV*, u Francuskoj *Vivendi*, *France Telekom*, u Švedskoj *ABB*, u Švicarskoj *Bz Group*, *Swiss Life* itd. Usporedbu prirode i uzroka europskih financijskih skandala i *Enrona* vidi kod: Enriques, Luca, Bad Apples, Bad Oranges: A Comment From Old Europe On Post-Enron Corporate Governance Reforms, *Wake Forest Law review*, 2003., str. 911.-934.
- 6 Trenutačno temelje regulativnog okvira za reviziju čine dvije direktive i jedna uredba: Direktiva 2013/34/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o godišnjim financijskim izvještajima, konsolidiranim financijskim izvještajima i povezanim izvješćima za određene vrste poduzeća, o izmjeni Direktive 2006/43/EZ Europskog parlamenta i Vijeća i o stavljanju izvan snage direktiva Vijeća 78/660/EEZ i 83/349/EEZ, Sl L 182, str. 253. (tzv. računovodstvena direktiva), Direktiva 2014/56/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 16. travnja 2014. o izmjeni Direktive 2006/43/EZ o zakonskim revizijama godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja, Sl L 158, 27.5.2014., str. 196. (dalje: Direktiva 2014/56/EU) i Uredba (EU) br. 537/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. travnja 2014. o posebnim zahtjevima u vezi zakonske revizije subjekata od javnog interesa i stavljanju izvan snage Odluke Komisije 2005/909/EZ, Sl L 158, str. 77.

Unije bila provedena studija čiji su rezultati objavljeni 2001. godine⁷ uz temeljni zaključak, da iako u nacionalnim zakonodavstvima postoje velike razlike, posebno u pogledu pravne osnove odgovornosti, kruga potencijalnih oštećenika, rokova zastare, mogućeg ograničenja odgovornosti i osiguranja od odgovornosti revizora, one bitno neposredno ne utječu na zajedničko tržište revizorskih usluga.⁸

Međutim, vrlo brzo se stanje na tržištu usluga revizije značajno promijenilo. Nakon propasti jedne od pet međunarodnih revizorskih mreža *Arthur Andersen* 2002. godine, ostale su na tržištu samo četiri revizorske mreže (PWC, KPMG, Deloitte i Ernst&Young),⁹ koje ispunjavaju uvjete za pružanje međunarodnih revizorskih usluga uvrštenim društvima. Propast društva čije je financijske izvještaje revidirao *Arthur Andersen* i neotkrivene prijevare uprave, dovele su do sve češćih odštetnih zahtjeva usmjerenih prema revizorima, zbog čega je rizik odgovornosti revizora za štetu postao iznimno visok, a osigurateljska pokrića nedovoljna. Takva je situacija odvrćala revizore od vršenja usluga revizije za uvrštena društva koja trebaju revizore prisutne ili predstavljene u više pravnih sustava. Iako obvezno prema pravilima struke ili prema zakonu, osiguranje od odgovornosti revizora postalo je nedostupno za revizije financijskih izvještaja uvrštenih društava. Stoga je Komisija 2008. godine donijela Preporuku¹⁰ članicama da se građanskopravna odgovornost samostalnih revizora i revizorskih društava za revizije financijskih izvještaja tih društava ograniči.

S obzirom na trenutno vrlo aktualno pitanje navodnih nepravilnosti u financijskom izvještavanju Agrokoru u proteklih nekoliko godina,¹¹ moguće je da

7 *A study on systems of civil liability.*

8 Opširnije vidi: Bukovac Puvača, Maja, Utjecaj pravila o građanskopravnoj odgovornosti revizora na tržišnu utakmicu revizorskih usluga, Zbornik radova - VI. majsko savetovanje, Liberalizam i zaštita konkurencija, Kragujevac, 2010., str. 385.-406.

9 Tzv. *Big Four*.

10 Commission Recommendation of 5 June 2008 concerning the limitation of the civil liability of statutory auditors and audit firms (2008/473/EC), OJ L 162, 21.6.2008. (dalje: Preporuka 2008/473/EC).

11 U svibnju 2017. godine za zakonskog revizora Agrokorovih kompanija imenovana je međunarodna revizorska mreža PwC. Revizija koju je ona provela obuhvatila je 27 društava obveznika revizije u Republici Hrvatskoj te po tri društva u Srbiji i Bosni i Hercegovini. Početkom listopada prošle godine objavljeni su rezultati iste: "2,9 mlrd kuna neiskazanih obaveza po kreditima, 2,3 mlrd kuna ranije neprikazanih operativnih i financijskih troškova, 2,1 mlrd kuna prepravka na stavci novac i novčani ekvivalenti, 1,0 mlrd kuna neadekvatna klasifikacija kredita kao kapitalne rezerve, 21,7 mlrd kuna umanjenja kapitala kroz razne ispravke i operativni rezultat (...) PwC je pismom obavijestio Izvanrednu upravu o računovodstvenim nepravilnostima uočenim tijekom revizije, koje mogu ukazivati na potencijalne protuzakonite radnje. Kao što je navedeno u ovoj prezentaciji te nepravilnosti uključuju:

Prikrivanje primljenih pozajmica / kredita - Prikrivanje troškova poslovanja i troškova kamata koji su prikazani kao potraživanja prema vlasniku - Nepravilna klasifikacija imovine i rezervi - Nepravilno prikazivanje pozajmica kao vlasničkog kapitala - Neadekvatno prikazivanje danih pozajmica kao novca i novčanih ekvivalenata Izvanredna uprava je angažirala respektabilnu međunarodnu tvrtku specijaliziranu za forenziku koja će istražiti utvrđene nepravilnosti - Izvanredni povjerenik je poduzeo korake predviđene zakonom."

Iz Zaključka prezentacije, dostupne na: <http://www.agrokor.hr/hr/vijesti/izvanredna-uprava-agrokora-objavila-revidirane-financijske-izvjestaje-agrokora-d-d-i-konsolidirane-financijske-izvjestaje-agrokor-grupe-za-2016-godinu>.

će se i naši sudovi uskoro baviti problemom potencijalne odgovornosti revizora za štetu.¹² Stoga smatramo korisnim prikazati neka od poredbenopravnih rješenja toga problema i naglasiti koja nova pravila, koja donosi Zakon o reviziji,¹³ utječu na pitanje građanskopravne odgovornosti revizora u Republici Hrvatskoj.

2. EUROPSKO PRAVO I NEKA POREDBENOPRAVNA RJEŠENJA PITANJA ODGOVORNOSTI REVIZORA PREMA TREĆIMA

2.1. Preporuka Komisije o ograničenju građanskopravne odgovornosti revizora i Direktiva 2014/56/EU

Kako je uvodno navedeno, na europskoj je razini revizija kao profesija detaljno uređena, ali pitanje odgovornosti revizora za štetu u nadležnosti je država članica. Komisija je prije deset godina donijela preporuku o ograničenju te odgovornosti i to samo za dio profesionalnih usluga revizora. Preporuka 2008/473/EC odnosi se na građanskopravnu odgovornost samostalnih revizora i revizorskih društava koja obavljaju zakonske revizije godišnjih i konsolidiranih financijskih izvještaja društava registriranih u državi članici, čijim se vrijednosnicama trguje na uređenom tržištu u državi članici (t. 1.). Preporuka je da se ta odgovornost ograniči, osim u slučajevima namjernih povreda (t. 2.). Ograničenje odgovornosti trebalo bi se primjenjivati prema samom društvu kod kojeg je revizija izvršena i prema svakoj trećoj osobi koja prema nacionalnom pravu može postaviti zahtjev za naknadu štete (t. 3.), ali ograničenje odgovornosti ne bi smjelo onemogućiti oštećenikovo pravično obeštećenje (t. 4.). Komisija je izbor metoda ograničenja odgovornosti revizora prepustila državama članicama.¹⁴

12 U objavljenj sudskoj praksi u Republici Hrvatskoj ne nalazimo niti jednu odluku o odgovornosti revizora za štetu, ni prema samom revidiranom društvu, ni prema trećima.

13 NN, br. 127/2017 (dalje u tekstu: ZR).

14 U t. 5. Preporuke posebno je predložila jednu ili više od sljedećih metoda: propisivanje maksimalnog iznosa ili formule kojom bi se takav iznos izračunavao, propisivanje načela na temelju kojih revizor ili revizorsko društvo ne bi bili odgovorni izvan svoga stvarnog doprinosa šteti koju je tužitelj pretrpio i nisu stoga solidarno odgovorni s drugim štetnicima, odredbu koja dopušta da samo društvo u kojem će se obavljati revizija i revizor ili revizorsko društvo ugovorom odrede ograničenje odgovornosti. Država koja ograničenje odgovornosti prepustiti ugovoru o reviziji mora osigurati: sudsku kontrolu takvog ugovora, da u odnosu na društvo u kojem će se provesti revizija o ograničenju odluče kolektivno članovi uprave, menadžment i nadzorna tijela sukladno europskom zakonodavstvu o pravu društava i tu odluku potvrde dioničari toga društva i da se ograničenje i svaka izmjena objavi u bilješkama uz izvješća društva korisnika revizije (t. 6.).

Prije usvajanja neke od predloženih ili neke druge metode ograničenja odgovornosti revizora, a koja je u skladu s točkama 2.-4., država treba uzeti u obzir utjecaj na tržište kapitala i investitore i uvjete za pristup tržištu zakonskih revizija za uvrštena društva, kao i utjecaj na kvalitetu revizije, osigurnost rizika i društva koja trebaju reviziju (t. 7.).

Države su bile pozvane da Komisiju do 5. lipnja 2010. godine izvijeste o mjerama poduzetim u svjetlu te Preporuke (t. 8.).

Direktiva 2014/56/EU, kao ni Direktiva 2006/43/EZ koju mijenja,¹⁵ ne sadrži odredbe o odgovornosti revizora. No, iz osnovnih ciljeva koje ističe jasno je da su izmjene koje donosi usmjerene na sprječavanje mogućih povreda pravila postupanja revizora, tj. na sprječavanje njihovih potencijalnih štetnih radnji i prema revidiranom društvu i prema trećima. Za jačanje povjerenja investitora u istinitost i pravednost financijskih izvještaja koje objavljuju poduzetnici, a što je i cilj Direktive, i to tako da se dodatno poboljša kvaliteta zakonskih revizija koje se provode u Uniji, ističe se da ga države članice ne mogu dostatno ostvariti, već ga treba ostvariti na razini Unije.¹⁶ Stoga se smatra potrebnim daljnje usklađivanje pravila o uvjetima za izdavanje odobrenja i registraciju osoba koje obavljaju zakonsku reviziju, pravila o njihovoj neovisnosti, objektivnosti i profesionalnoj etici te okvira za njihov javni nadzor.¹⁷

Prema Direktivi 2014/56/EU, primarna odgovornost za pružanje financijskih informacija trebala bi biti na upravi subjekata koji su predmet revizije, a uloga ovlaštenih revizora i revizorskih društava je da “aktivno propitkuje upravu iz perspektive korisnika.”¹⁸ Kako bi se poboljšala kvaliteta revizije smatra se potrebnim ojačati profesionalnu skeptičnost revizora kako bi oni mogli prepoznati mogućnost “bitno pogrešnog prikazivanja činjenica zbog prevare ili greške.”¹⁹ Kao ključni element koji je potrebno poboljšati ističe se neovisnost revizora u odnosu na subjekt koji je predmet revizije. S namjerom da održe tu neovisnost, revizori bi trebali voditi evidenciju o svim prijetnjama svojoj neovisnosti i zaštitnim mehanizmima kojima ih ublažavaju, a kad su te prijetnje pretjerano značajne trebali bi odustati ili se uzdržati od angažmana.²⁰ “Ishod zakonske revizije jest iskaz mišljenja o tome da financijski izvještaji, u skladu s mjerodavnim okvirom za financijsko izvještavanje, pružaju istinit i pošten pogled na subjekte koji su predmet revizije.”²¹ Direktiva 2014/56/EU upozorava na činjenicu da zainteresirane strane ne moraju biti svjesne određenih ograničenja revizije i imati nerealna očekivanja, te da je zato važno razjasniti što sve zakonska revizija obuhvaća.²²

15 Odredbe Direktive 2006/43/EZ o zakonskim revizijama subjekata od javnog interesa dodatno su razrađene Uredbom (EU) br. 537/2014 o posebnim zahtjevima s obzirom na zakonske revizije subjekata od javnog interesa. Odredbe Direktive 2014/56/EU o zakonskim revizijama subjekata od javnog interesa primjenjuju se na ovlaštene revizore i revizorska društva u mjeri u kojoj oni provode zakonsku reviziju takvih subjekata (recital 2.).

16 Recital 31. Direktive 2014/56/EU.

17 Recital 1. Direktive 2014/56/EU. Detaljna obrada svih novih pravila koja Direktiva donosi o navedenim pitanjima prelazi okvire ovoga rada. Autori će nastojati upozoriti na nova pravila koja mogu neposredno ili posredno utjecati na potencijalnu odgovornost revizora za štetu.

18 Recital 5. Direktive 2014/56/EU.

19 Recital 5. Direktive 2014/56/EU.

20 Recital 6. Direktive 2014/56/EU.

21 Recital 11. Direktive 2014/56/EU.

22 Recital 11. Direktive 2014/56/EU.

2.2. Neki poredbenopravni pristupi uređenju građanskopravne odgovornosti revizora prema trećima

Odgovornost revizora za štetu u pojedinom nacionalnom pravnom sustavu može se temeljiti na općim pravilima o odgovornosti, posebnim pravima za odgovornost revizora ili njihovoj kombinaciji. Iako razlike postoje i u uređenju odgovornosti revizora za štetu revidiranom subjektu, tj. njihove ugovorne odgovornosti, posebno su istaknute u pitanju uređenja odgovornosti revizora prema trećim osobama. Temeljni pristupi toj odgovornosti kreću se od moguće neograničene odgovornosti prema svakoj trećoj osobi do određenih, u većem ili manjem stupnju ograničenih pristupa pitanju priznavanja prava na naknadu trećim osobama.

U Njemačkoj je ugovorna odgovornost prema klijentu propisana § 323. HGB-a,²³ dok se na izvanugovornu odgovornost primjenjuju opća pravila o odgovornosti BGB-a,²⁴ koja traže svjesnu povredu obveze ili grubi nemar.²⁵ Odgovornost bi revizora njihovom primjenom postojala samo za namjernu nepodudarnost, vjerojatno rijetku i tešku za dokazivanje. Ni sudovi ni pravna teorija nisu u potpunosti usuglasili stajalište o odgovornosti prema trećim stranama.²⁶ U pokušajima da se prevlada postojeća praznina, razmatrana su tri različita pravna koncepta: prešutni pristanak na prijenos informacija (*bloße Auskunftvertrag*), jamstvo sadržaja revizorskog izvješća (*Garantievertrag*) i ugovor sa zaštitnim djelovanjem prema trećima (*Vertrag mit Schutzwirkung zugunsten Dritter*), od kojih je posljednji najprihvaćeniji.²⁷

Prva se dva koncepta temelje na prividnim ugovorima. U prvom se na temelju prividne suglasnosti revizora da se informacije iz njegovog izvješća prenose kada je revizor znao da će njegovo izvješće biti iznimno važno za donošenje odluke treće osobe fingira da su revizor i taj treći u ugovornom odnosu. Prividni ugovor o jamstvu sadržaja revizorskog izvješća temelj ima u posebnom položaju revizora u pravnom sustavu zbog kojeg on zna da će njegov rad koristiti zainteresirane osobe jer će biti objavljen.²⁸ Najšire prihvaćen, koncept ugovora sa zaštitnim djelovanjem prema trećima, polazi od ideje da su obje strane ugovora o reviziji prihvatile određene

23 Njemački trgovački zakonik, *Handelsgesetzbuch*, od 10. svibnja 1897., zadnje izmijenjen člankom 11. st. 28. Zakona od 18. srpnja 2017. (BGBl. I S. 2745.). Odgovornost je ograničena po izvršenoj reviziji na jedan milijun eura prema neuvrštenim društvima i četiri milijuna prema uvrštenim. Ograničenje ne vrijedi za namjerne radnje ili grubu nepažnju (§ 323. HGB).

24 Njemački građanski zakonik, *Bürgerliches Gesetzbuch*, od 18. kolovoza 1896., pročišćen tekst od 2. siječnja 2002. (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), zadnje izmijenjen člankom 1. Zakona od 20. srpnja 2017. (BGBl. I S. 2787).

25 Vidi: § 823., § 826. i § 831. BGB.

26 George J. Benston, Michael Bromwich, Robert E. Litan, and Alfred Wagenhofer, *Worldwide Financial Reporting: The Development and Future of Accounting Standards*, Financial, Corporate Financial Reporting and Regulation in Germany, <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0195305833.001.0001/acprof-9780195305838-chapter-6>, str. 129.

27 De Poorter, Ingrid, Auditor's liability towards third parties within the EU: A comparative study between the United Kingdom, the Netherlands, Germany and Belgium, *Journal of International Commercial Law and Technology*, vol. 3, br. 1, 2008., str. 72.-73.

28 Loc. cit.

implikacije njihovog ugovora u korist trećih strana.²⁹

I u Velikoj Britaniji, za razliku od zakonom uređene odgovornosti revizora prema revidiranom subjektu³⁰ na građanskopravnu odgovornost revizora primjenjuju se opća pravila o izvanugovornoj odgovornosti, a to su *common law* pravila, o tzv. *misrepresentation*. Dva su najvažnija slučaja *Hedley Byrne & Co v. Heller & Partners* i *Caparo Industries v. Dickman and others*, kojima je utemeljen stav da treća strana mora dokazati da je revizor njoj dugovao dužnu pažnju (engl. *duty of care*), što pretpostavlja da je revizor znao ili morao znati da će se tužitelj osloniti na njegov rad i/ili njegovo izvješće za posebnu svrhu.³¹ U prvom je slučaju *House of Lords* prvi puta priznao mogućnost da odgovornost za čisti ekonomski gubitak zbog netočne izjave ne ovisi o postojanju ugovorne obveze, dok su u drugom detaljno razrađene pretpostavke za postojanje obveze dužne pažnje.³² U kasnijim su slučajevima, u kojima se koristio test *Caparo*, dodatno istaknuti elementi koji moraju biti prisutni da bi revizor dugovao tu pažnju.³³

U Francuskoj je odgovornost revizora uređena kombinacijom općih pravila o odgovornosti i posebnih pravila koja se odnose na revizore. Prema općim pravilima, treća strana mora dokazati štetu, krivnju revizora i uzročnu vezu između te krivnje i štete. Opća pravila dopunjena su posebnim odredbama o odgovornosti revizora³⁴ prema kojima revizor ne može odgovarati za nezakonite radnje uprave, osim ako je za njih znao i nije o njima obavijestio dioničare ili tijelo korporativnog upravljanja.³⁵

I u Nizozemskoj je sporno pitanje mogu li se treće osobe oslanjati na informacije iz revizorovog izvještaja. Sudska se praksa fokusira na stupanj stručnosti treće strane. Tako je u jednom slučaju odlučeno da se banka kreditor ne može oslanjati isključivo na revidirana financijska izvješća jer ima vlastitu, odvojenu odgovornost za pozajmljivanje sredstava revidiranom društvu. U drugom je slučaju odlučeno slično, da je kreditna institucija postupala nemarno kada se oslonila na financijska izvješća i revizorsko mišljenje i nije upotrijebila dužnu pažnju.³⁶

Za razliku od navedenih, prilično ograničavajućih pristupa mogućoj odgovornosti revizora prema trećima, u Belgiji revizor može odgovarati za štetu svakoj zainteresiranoj trećoj osobi. Izvješće revizora smatra se javnim mehanizmom za

29 Ibid., str. 73.

30 Propisuje je Companies Act iz 2006. godine. Odredbe koje isključuju odgovornost revizora načelno su ništetne (sec. 532 Companies Act 2006.), ali se određeni sporazumi o ograničenju ipak dopuštaju (sec. 524 Companies Act 2006).

31 Mäntysaari, Petri, *The Law of Corporate Finance: General Principles and EU Law*, 2010., Springer, str. 464.-465.

32 Vidi: De Poorter, op. cit., str. 69.-70.

33 Tako je u slučaju *James McNaughton Papers v. Hicks Anderson* istaknuto šest ključnih elemenata: 1. svrha za koju je informacija pripremljena, 2. svrha za koju je informacija prenesena, 3. veza između autora izjave (revizora), informiranog (klijent) i svake zainteresirane treće osobe, 4. veličina grupe kojoj pripada treća strana, 5. stupanj znanja i iskustva autora izjave i 6. opseg oslanjanja treće strane. Ibid., str. 70.

34 Art. L. 822-17 i 822-18 Code de Commerce.

35 Annex I to the Commission Staff Working Paper, *The legal systems of civil liability of statutory auditors in the European Union*, str. 3.

36 Ibid., str. 71.

informiranje svih zainteresiranih. Prihvaćeno je stajalište da revizor ne djeluje samo u interesu revidiranog društva, nego i u općem interesu, pa svatko tko dokaže da je zbog njegove krivnje pretrpio štetu, može tu štetu i utužiti.³⁷ Ipak, nema puno slučajeva o toj odgovornosti u sudskoj praksi. Razlog tomu može biti teškoća dokazivanja uzročne veze između izvješća revizora i odluke treće osobe.³⁸

Na odgovornost revizora za štetu u Srbiji primjenjuju se opće odredbe Zakona o obligacionim odnosima.³⁹ Pitanje građanskopravne odgovornosti vanjskih revizora može se postaviti ako oni postupajući suprotno ugovoru, propisima, standardima revizije i kodeksom profesionalne etike ne ostvare svoju ulogu u vezi sa stručnom provjerom financijskih izvještaja. Zbog toga izdano mišljenje može biti pogrešno i predstavljati temelj odgovornosti revizora prema trećim osobama. Zakonom o reviziji⁴⁰ propisano je da društvo za reviziju, odnosno samostalni revizor može obavljati poslove revizije pod uvjetom da se osigura od odgovornosti za štetu koju prouzroči pravnoj osobi kod koje obavlja reviziju, odnosno trećoj osobi u slučaju povrede ugovora o reviziji, odnosno povrede pravila obavljanja revizije (čl. 18. st. 1.).⁴¹

3. GRAĐANSKOPRAVNA ODGOVORNOST REVIZORA U REPUBLICI HRVATSKOJ

3.1. Primjena općih pravila o odgovornosti za štetu

Iako je u hrvatskoj pravnoj znanosti već ranije upozoravano na potrebu donošenja posebnih pravila o građanskopravnoj odgovornosti revizora prema trgovačkom društvu u kojem je obavljao reviziju i prema trećim osobama,⁴² ZR, kao ni bivši Zakon o reviziji,⁴³ ih ne sadrži. ZR građanskopravnu odgovornost revizora izričito spominje samo u odredbama kojima propisuje njihovo obvezno osiguranje od odgovornosti i najmanju svotu njegova pokrića po štetnom događaju. Revizorsko je društvo dužno s osigurateljem sklopiti i obnavljati ugovor o osiguranju od odgovornosti za štetu koju bi trećim osobama moglo počinuti obavljanjem revizorskih usluga, s tim da

37 Ibid., str. 73.

38 Ibid., str. 74.

39 Sl. list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ, br. 31/93 i Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja.

40 Sl. glasnik Republike Srbije, br. 62/13.

41 Iznos najniže svote osiguranja na temelju koje se plaća premija osiguranja za pojedinačni osigurani slučaj za svaku poslovnu godinu utvrđuje se kao veći iznos: 1) od najviše cijene za usluge revizije na temelju pojedinačnog ugovora o reviziji pomnoženo s 15; 2) od zbroja cijena za usluge revizije na temelju svih ugovora o reviziji, pomnoženo s 2,5. Pojedinačni osigurani slučaj je šteta nastala u vezi s pojedinačnim izvještajem o reviziji (čl. 18. st. 2. i 3. Zakona o reviziji).

42 Vidi: Čulinović-Herc, op. cit., str. 199. i Jurić, op. cit., str. 351.

43 NN, br. 146/05., 139/08., 144/12. i 78/15. (dalje u tekstu: bivši ZR). Zakon o reviziji iz 1992. godine (NN, br. 90/92.) u čl. 11. je propisivao da je revizorska tvrtka, koja, namjerno ili iz nehata obavljanjem revizije prouzroči štetu, obvezna poduzetniku tu štetu naknaditi. Visina naknade bila je, po jednoj reviziji, ograničena na protuvrijednost od 50.000 DEM u hrvatskim dinarima, a to je bio i iznos na koji se revizorska tvrtka obvezno osiguravala od odgovornosti.

se priznaje i osiguranje od odgovornosti za štetu koje je sklopljeno u drugoj državi članici (čl. 60. st. 1. i 2. ZR).⁴⁴ Revizorsko je društvo dužno uredno produljivati osiguranje od odgovornosti i presliku police dostavljati Ministarstvu financija te ga izvijestiti o svakoj promjeni koja nastane tijekom osiguranja i to u roku od osam dana od dana sklapanja police osiguranja ili nastale promjene tijekom osiguranja (čl. 60. st. 3. ZR).⁴⁵ Najmanja svota pokrića po štetnom događaju iznosi 300.000,00 kn, a za štetu koju bi moglo prouzročiti obavljanjem zakonske revizije subjekata od javnog interesa 3.000.000,00 kn (čl. 61. st. 1. i 2. ZR). Hrvatska revizorska komora može, kao ugovaratelj osiguranja, u korist svojih članova kao osiguranika sklapati ugovore o osiguranju od odgovornosti (čl. 61. st. 3. ZR).

Ni Zakon o trgovačkim društvima⁴⁶ bez obzira na brojne situacije za koje propisuje angažiranje revizora, ne sadrži posebne odredbe o njihovoj odgovornosti za štetu. Stoga se na odgovornost revizora za štetu i prema samom društvu i prema trećim osobama, primjenjuju opća pravila o odgovornosti Zakona o obveznim odnosima.⁴⁷

Međutim, zbog brojnosti i sadržaja pravila koja se odnose na uređenje revizorske profesije i načina njezina obavljanja, pogrešno je reći da odgovornost revizora za štetu uopće nije uređena odredbama ZR-a. Postupanje protivno pravilima toga zakona protupravno je ponašanje revizora, dakle, ispunjenje jedne od općih pretpostavki njihove odgovornosti za štetu. Budući da navedena pravila proizlaze uglavnom iz europskog izvora, možemo reći da kod odgovornosti revizora za štetu protupravnost u pretežnoj mjeri definira europski zakonodavac, dok su ostale pretpostavke repuštene nacionalnim zakonodavcima. Svako protupravno ponašanje ne dovodi do odgovornosti revizora za štetu, budući da moraju biti ispunjene i druge pretpostavke odgovornosti. Zbog bitnih razlika u njihovom uređenju, isto protupravno ponašanje revizora u različitim državama izaziva bitno različite posljedice u pitanju njihove odgovornosti za štetu.

Građanskopravna odgovornost revizora u hrvatskom pravu može biti predugovorna,⁴⁸ ugovorna⁴⁹ i izvanugovorna. U ovom se radu bavimo pitanjem

44 Prema dosadašnjem uređenju, strano revizorsko društvo moglo je obavljati usluge revizije u Republici Hrvatskoj uz dozvolu Hrvatske revizorske komore, koju nisu mogli dobiti prije no što su se osigurali od odgovornosti za štetu kod osiguratelja u Republici Hrvatskoj u iznosima propisanim čl. 19. starog ZR-a.

45 Za neispunjavanje ove obveze Ministarstvo će izreći nadzornu mjeru iz članka 94. stavka 1. točke 4. ZR-a (privremenu zabranu).

46 NN, br. 111/93., 34/99., 121/99., 52/00., 118/03., 107/07., 146/08., 137/09., 111/12., 152/11., 68/13. i 110/15. (dalje: ZTD).

47 NN, br. 35/05., 41/08., 125/11. i 78/15. (dalje u tekstu: ZOO).

48 U slučaju da su prije sklapanja ugovora o reviziji vođeni pregovori i na strani revizora budu ispunjene pretpostavke iz čl. 251. st. 2.-4. ZOO-a.

49 Ugovor o reviziji regulira čl. 40. ZR-a:

“(1) Međusobna prava i obveze revizorskog društva i revidiranog subjekta u vezi sa zakonskom revizijom uređuju se ugovorom o reviziji.

(2) Ugovor o reviziji sklapa se nakon imenovanja revizorskog društva. Revizorsko društvo dužno je obavijestiti Ministarstvo financija o prvom sklapanju ugovora o reviziji sa subjektom od javnog interesa u tekućoj poslovnoj godini.

(3) Ugovor o reviziji sklapa se u pisanom obliku. Ugovor o reviziji mora sadržavati iznos naknade za obavljanje zakonske revizije.

odgovornosti revizora za štetu prema trećim osobama, dakle njihovom izvanugovornom odgovornosti. To je odgovornost za štetu koju treće osobe pretrpe kao posljedicu “oslanjanja” na njegovo mišljenje. Budući da ne postoje posebne odredbe, u našem se pravu ta odgovornost temelji na povredi općeg načela zabrane prouzročenja štete.⁵⁰ Primijenjeno na odgovornost revizora prema trećim osobama – svim potencijalnim korisnicima izvješća neovisnog revizora, ovo načelo znači zabranu obavljanja usluga revizije suprotno propisima, pravilima struke i običajima, dakle bez primjene pažnje dobrog stručnjaka.

3.2. Pružatelji usluge zakonske revizije kao potencijalni štetnici

Revizorske usluge⁵¹ pružaju ovlašteni revizori⁵² kao samostalni revizori⁵³ ili zaposlenici revizorskog društva.⁵⁴ Revizorsko društvo mora imati zaposlenog najmanje jednog ovlaštenog revizora (čl. 5. st. 1. ZR). Ovlašteni revizor ne može zaključiti ugovor o radu niti smije za svoj ili tuđi račun na bilo koji način obavljati

-
- (4) Revizorsko društvo ne smije ugovorene revizorske usluge ustupati drugim revizorskim društvima.
- (5) Ugovor o reviziji može se raskinuti u skladu sa zakonom kojim se uređuju obvezni odnosi. Razlike u mišljenjima, koje se odnose na područja računovodstva i revizije, predstavnika revidiranog subjekta i revizorskog društva ne mogu biti opravdana osnova za raskid ugovora.
- (6) Revizorsko društvo dužno je obavijestiti Ministarstvo financija o raskidu ugovora iz stavka 1. ovoga članka, u roku od 15 dana od datuma raskida, uz detaljno obrazloženje razloga koji su doveli do raskida ugovora. U vezi s primljenom obavijesti Ministarstvo financija može odlučiti o provedbi postupka nadzora nad revizorskim društvom.
- (7) Odredbe stavaka 1.–5. ovoga članka na odgovarajući se način primjenjuju i na druge ugovore o obavljanju revizorskih usluga.
- 50 Čl. 8. ZOO: “Svatko je dužan uzdržati se od postupka kojim se može drugome prouzročiti šteta.”
- 51 “Revizorske usluge su zakonska revizija, druge revizije financijskih izvještaja, uvid u financijske izvještaje, ostali revizijski angažmani s izražavanjem uvjerenja te usluge povezane s revizijom financijskih izvještaja. Revizorske usluge obuhvaćaju i druge poslove čije je obavljanje posebnim propisom povjereno revizorskim društvima.” (čl. 4. t. 1. ZR).
- 52 “Ovlašteni revizor je fizička osoba koja ima odobrenje za rad koje je izdalo Ministarstvo financija u skladu s odredbama ovoga Zakona.” (čl. 4. t. 9. ZR). “Ovlašteni revizor iz druge države članice je fizička osoba koja ima odobrenje za rad nadležnog tijela te druge države članice i koja ima odobrenje za rad za obavljanje zakonske revizije koje je izdalo Ministarstvo financija u skladu s odredbama ovoga Zakona.” (čl. 4. t. 10. ZR).
- 53 “Samostalni revizor je ovlašteni revizor koji ima odobrenje za rad u obliku samostalne djelatnosti koje je izdalo Ministarstvo financija u skladu s odredbama ovoga Zakona.” (čl. 4. t. 7. ZR).
- 54 “Revizorsko društvo je pravna osoba sa sjedištem u Republici Hrvatskoj osnovana kao trgovačko društvo u jednom od pravnih oblika u skladu sa zakonom kojim se uređuju trgovačka društva i koje ima odobrenje za rad koje je izdalo Ministarstvo financija u skladu s odredbama ovoga Zakona.” (čl. 4. t. 6. ZR).
- “Revizorsko društvo iz druge države članice je pravna osoba i/ili neki drugi subjekt bez obzira na njegov pravni oblik iz druge države članice koja ima odobrenje za rad nadležnog tijela te druge države članice i koju je registriralo Ministarstvo financija u skladu s odredbama ovoga Zakona.” (čl. 4. t. 8. ZR).

revizorske usluge s drugim revizorskim društvom (čl. 5. st. 3. ZR).

Revizori su pripadnici jedne, od tzv. intelektualnih profesija,⁵⁵ djelatnosti u kojoj prevladava intelektualni karakter činidbe koju duguju, njihove su obveze strogo osobnog karaktera, a u svom su radu autonomni i neovisni.⁵⁶ Revizorske usluge moraju se obavljati neovisno, samostalno i objektivno u skladu sa ZR-om, Međunarodnim revizijskim standardima te drugim propisima i pravilima (čl. 5. st. 6. ZR). Od revizora se očekuje profesionalna skeptičnost koju ZR definira kao “pristup koji podrazumijeva pronicljivost, spremnost na prepoznavanje stanja koje može upućivati na moguće pogrešno prikazivanje zbog pogreške ili prijave te pažljivu procjenu dokaza prikupljenih tijekom revizije” (čl. 4. t. 24. ZR).⁵⁷

Kao nadležno tijelo, odnosno tijelo koje je u Republici Hrvatskoj odgovorno za uređenje i/ili nadzor i javni nadzor ovlaštenih revizora, samostalnih revizora i revizorskih društava ZR-om imenovano je Ministarstvo financija (čl. 4. t. 5. ZR). ZR vrlo detaljno regulira pretpostavke i postupak za izdavanje odobrenja za rad ovlaštenom revizoru i revizorskom društvu,⁵⁸ odobrenja za rad ovlaštenom revizoru i registraciju revizorskog društva iz druge države članice⁵⁹ te odobrenja za rad ovlaštenom revizoru iz treće zemlje i registraciju revizora u trećoj zemlji i subjekta za obavljanje revizije u trećoj zemlji.⁶⁰ O svim se navedenim subjektima kojima je Ministarstvo financija izdalo odobrenje za rad ili odobrilo registraciju vode odgovarajući, javno dostupni registri.⁶¹ Uloga Hrvatske revizorske komore kao strukovne organizacije revizora i njene ovlasti novim su ZR-om bitno promijenjeni.⁶² Promjene su usmjerene na jačanje javnog nadzora nad ovlaštenim revizorima i revizorskim društvima, zbog čega je velik dio dosadašnjih javnih ovlasti komore prešao na Ministarstvo financija, kao nadležno tijelo.⁶³

3.3. Pogrešno stručno mišljenje kao štetna radnja revizora

3.3.1. Definicija zakonske revizije kao vrste revizije financijskih izvještaja

Revizija financijskih izvještaja je: “provjera i ocjenjivanje godišnjih financijskih

55 Uz njih tu spadaju liječnici, odvjetnici, javni bilježnici, arhitekti, ovlašteni graditelji i sl.

56 O navedenim karakteristikama profesionalnih djelatnosti vidi: Petrić, Silvija, Problem pravne osnove profesionalne odgovornosti za štetu, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 25, 2004., str. 203.-211.

57 To je definicija iz čl. 1. t. 13. b) Direktive 2014/56/EU kojom se mijenja čl. 21. st. 2. Direktive 2006/43. Više o profesionalnoj skeptičnosti vidi *infra* 2.3.4.1.

58 Čl. 7.-21. ZR.

59 Čl. 7.-21. ZR.

60 Čl. 27.-33. ZR.

61 Poglavlje V. (čl. 34.-39.), Registri.

62 Njen pravni položaj, javne ovlasti i zadaće, financiranje, statut, tijela i druga pitanja u svezi s njenim djelovanjem, uređeni su čl. 100.-109. ZR-a. Hrvatska revizorska komora dužna je u roku od tri mjeseca od stupanja ZR-a na snagu uskladiti svoju organizaciju i poslovanje, u roku od dva mjeseca ustupiti podatke iz registara koje vodi u skladu s bivšim Zakonom o reviziji i omogućiti pristup svim podacima koje posjeduje temeljem dodijeljenih javnih ovlasti sukladno tom zakonu (čl. 124. st. 1. i 2. ZR).

63 Vidi poglavlja VIII-X. ZR.

izvještaja i godišnjih konsolidiranih financijskih izvještaja i drugih financijskih izvještaja te podataka i metoda korištenih prilikom njihova sastavljanja i na temelju toga, davanje neovisnog stručnog mišljenja o tome prikazuju li financijski izvještaji u svim značajnim odrednicama istinit i fer prikaz financijskog položaja i uspješnosti poslovanja te novčanih tokova u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja ili, ako je to primjenjivo, jesu li financijski izvještaji u skladu s propisima” (čl. 4. t. 2. ZR). Ona obuhvaća zakonsku reviziju i druge revizije financijskih izvještaja. Zakonska revizija je revizija godišnjih financijskih izvještaja i godišnjih konsolidiranih financijskih izvještaja koja se zahtijeva prema pravu Europske unije, propisima Republike Hrvatske⁶⁴ ili dobrovoljno obavlja na zahtjev malih poduzetnika ako je po opsegu i sadržaju jednakovrijedna s revizijom koja se obavlja na temelju propisa Republike Hrvatske (čl. 4. t. 4. ZR).

3.3.2. Pogrešne predodžbe o reviziji

Kako je već navedeno, Direktiva 2014/56/EU upozorava na činjenicu da zainteresirane strane ne moraju biti svjesne određenih ograničenja revizije i od nje imati nerealna očekivanja, te da je stoga važno razjasniti što sve zakonska revizija obuhvaća.⁶⁵ Ovo je ZR propisao kroz negativnu formulaciju u članku 55., gdje ističe da “revizija godišnjih financijskih izvještaja i godišnjih konsolidiranih financijskih izvještaja ne obuhvaća izražavanje uvjerenja o budućoj održivosti revidiranog

64 Financijski izvještaji subjekata koji podliježu zakonskoj reviziji propisuje Zakon o računovodstvu (NN, br. 78/15., 134/15. i 102/16.) u čl. 20., st. 1.-6.:

“(1) Obvezi revizije godišnjih financijskih izvještaja podliježu godišnji financijski izvještaji i godišnji konsolidirani financijski izvještaji subjekata od javnog interesa te velikih i srednjih poduzetnika koji nisu subjekti od javnog interesa.

(2) Obvezi revizije godišnjih konsolidiranih financijskih izvještaja podliježu i poduzetnici koji su matična društva velikih i srednjih grupa ako nisu obveznici revizije sukladno stavku 1. ovoga članka.

(3) Matična društva malih grupa koja nemaju obvezu sastavljanja konsolidiranih godišnjih financijskih izvještaja nisu obveznici revizije iz stavka 2. ovoga članka za te godišnje konsolidirane financijske izvještaje.

(4) Ako nisu obveznici revizije sukladno stavicima 1. i 2. ovoga članka, obvezi revizije podliježu i godišnji financijski izvještaji i godišnji konsolidirani financijski izvještaji dioničkih društava, komanditnih društava i društava s ograničenom odgovornošću čiji pojedinačni, odnosno konsolidirani podaci u godini koja prethodi reviziji prelaze pokazatelje u barem dva od sljedeća tri uvjeta:

– iznos ukupne aktive 15.000.000,00 kuna

– iznos prihoda 30.000.000,00 kuna

– prosječan broj radnika tijekom poslovne godine iznosi najmanje 25.

(5) Ako nisu obveznici revizije sukladno stavicima 1., 2. i 4. ovoga članka, obvezi revizije godišnjih financijskih izvještaja podliježu godišnji financijski izvještaji i godišnji konsolidirani financijski izvještaji poduzetnika koji su podnijeli zahtjev za uvrštavanje svojih vrijednosnih papira na uređeno tržište.

(6) Reviziji podliježu i godišnji financijski izvještaji poduzetnika koji su sudjelovali u poslovnim pripajanjima, spajanjima, odnosno podjelama kao preuzimatelji ili novoosnovana društva ako obvezi revizije ne podliježu prema stavicima 1., 2., 4. i 5. ovoga članka.”

65 Recital 11. Direktive 2014/56/EU.

subjekta ili učinkovitosti članova uprave ili upravnog odbora pri dotadašnjem ili budućem vođenju poslova subjekta.”

U javnosti je prisutno mnogo pogrešnih predodžbi o reviziji. U literaturi ih se naziva i raskorakom u očekivanjima (tzv. engl. *gap of Expectation*), kao razlike između onog što korisnici od mišljenja revizora očekuju i onoga što revizori smatraju da mogu dati. Smatramo potrebnim upozoriti na njih, jer se odgovornost revizora za štetu može ispravno sagledati tek nakon što se uklone te pogrešne predodžbe. Kao najčešće pogrešne predodžbe (zablude) o reviziji u SAD-u navode se sljedeće:⁶⁶ a) revizor potvrđuje financijske izvještaje, b) pozitivno revizorovo mišljenje ukazuje na to da su financijski izvještaji točni, c) revizori provjeravaju sve transakcije kompanije, d) revizije su predodređene za otkrivanje manjih prijevара, e) pozitivno mišljenje revizora znači da su solidne unutrašnje kontrole kompanije, f) revizor odlučuje koja će se računovodstvena načela primjenjivati, g) revizori sastavljaju financijske izvještaje i h) standardno revizorovo izvješće pruža jamstvo za sigurnost ulaganja. Za većinu navedenih pogrešnih predodžbi Krajačić zaključuje da manje ili više vrijede i u Hrvatskoj, dok za pogrešnu predodžbu da revizor potvrđuje financijske izvještaje navodi da je u našoj praksi, čak i izraženija, no u SAD-u.⁶⁷ Dodaje i nekoliko vezanih za naše uvjete: a) revizori provjeravaju poslovanje, b) teret dokaza je na revizoru, c) revizija je beskorisna jer je 99,9 % izvješća revizora pozitivno, d) revizor ima pravo mijenjati sadržaj financijskih izvještaja, e) revizori trebaju sastavljati bilješke uz financijske izvještaje i f) revizori su u sukobu interesa kada pružaju klijentu i druge usluge.⁶⁸

Smatramo da je moguće zaključiti da europski, a posljedično tomu ni hrvatski zakonodavac ne želi ostaviti otvorenom mogućnost da treće osobe, ako se pokaže da financijska situacija i poslovanje revidiranog subjekta ne odgovaraju onima prikazanim u njegovim godišnjim financijskim izvještajima, a o kojima je revizor dao pozitivno mišljenje, samo na temelju takvog mišljenja ostvaruju pravo na naknadu štete od revizora. Drugim riječima, mišljenje revizora kao rezultat provedene zakonske revizije, treća osoba ne smije smatrati potvrdom revizora kojom bi on preuzeo odgovornost za sadržaj financijskih izvještaja revidiranog društva.

“Mišljenje je revizorova ocjena koja uključuje visoku razinu njegovog uvjerenja da u zabludu neće biti dovedeni svi oni korisnici revidiranih financijskih izvještaja, koji se u poslovnom odlučivanju budu oslanjali na u njima sadržane informacije.”⁶⁹ Njegovo mišljenje nije jamstvo buduće sposobnosti dobrog poslovanja klijenta. Za financijske izvještaje odgovoran je menadžment klijenta, a revizor je odgovoran za svoje mišljenje.⁷⁰

66 Krajačić, Damir, *Izvješće neovisnog revizora*, Krajačić-Karl, Zagreb, 2007., str. 13.-22. Ovaj autor citira članak: Abraham D. Akresh, *Common myths about audits*, *Journal of Accountancy*, svibanj 1990., str. 110.-111., cit. prema Krajačić, op. cit. str. 13. i analizira koliko su američke spoznaje o najčešćim zabludama o reviziji primjenjive za našu praksu.

67 Krajačić, op. cit., str. 14.

68 *Ibid.*, str. 19.-22.

69 *Ibid.*, str. 9.

70 Tušek, Boris, Žager, Lajoš, *Revizija, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika*, Zagreb, 2006., str. 129.

3.3.3. Revizorsko izvješće

Rezultat provedene zakonske revizije je: “iskaz mišljenja o tome da financijski izvještaji, u skladu s mjerodavnim okvirom za financijsko izvještavanje, pružaju istinit i pošten pogled na subjekte koji su predmet revizije,⁷¹ odnosno, riječima našeg zakonodavca: “neovisnog stručnog mišljenja o tome prikazuju li financijski izvještaji u svim značajnim odrednicama istinit i fer prikaz financijskog položaja i uspješnosti poslovanja te novčanih tokova u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja.”⁷²

Revizorsko izvješće o obavljenoj zakonskoj reviziji mora biti sastavljeno u skladu s Međunarodnim revizijskim standardima, odredbama ZR-a i drugim propisima (čl. 58. st. 1. ZR). Ono mora biti u pisanom obliku i sadržavati podatke propisane člankom 58. stavak 2 ZR-a.⁷³ Od navedenih je obveznih dijelova ključan onaj u kojem revizor izražava svoje mišljenje koje može biti pozitivno, s rezervom ili negativno o tomu, pružaju li godišnji financijski izvještaji ili godišnji konsolidirani financijski izvještaji istinit i fer prikaz u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja i, ako je to primjenjivo, jesu li godišnji financijski izvještaji u skladu s propisima. To je bit samoga revizorskog izvješća i ako ovlaštenu revizor ili revizorsko

71 Recital 11. Direktive 2014/56/EU.

72 Čl. 4. t. 2. ZR.

73 Čl. 58. st. 2:

“Revizorsko izvješće mora biti u pisanom obliku te mora sadržavati:

1. identifikacijske podatke o revidiranom subjektu čiji su godišnji financijski izvještaji ili godišnji konsolidirani financijski izvještaji predmet zakonske revizije
2. naziv godišnjeg financijskog izvještaja ili godišnjeg konsolidiranog financijskog izvještaja i naznaku datuma te razdoblje na koje se odnosi
3. okvir financijskog izvještavanja koji je primijenjen prilikom sastavljanja godišnjeg financijskog izvještaja ili godišnjeg konsolidiranog financijskog izvještaja
4. opis opsega zakonske revizije i revizijske standarde u skladu s kojima se obavila zakonska revizija
5. revizorsko mišljenje koje može biti pozitivno, s rezervom ili negativno te u njemu mora biti jasno navedeno mišljenje ovlaštenog revizora ili revizorskog društva o sljedećem:
 - a) pružaju li godišnji financijski izvještaji ili godišnji konsolidirani financijski izvještaji istinit i fer prikaz u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja i
 - b) ako je to primjenjivo, jesu li godišnji financijski izvještaji u skladu s propisima
6. upućivanje na sva pitanja na koja je revizorsko društvo upozorilo u posebnom naglasku koji ne predstavlja ograđivanje u revizorskom mišljenju
7. mišljenje i izjavu je li izvješće posloводства usklađeno s godišnjim financijskim izvještajima za istu poslovnu godinu, je li izvješće posloводства sastavljeno u skladu sa zakonom kojim se uređuje računovodstvo poduzetnika i ostalim propisima te je li, a na temelju znanja i razumijevanja stečenih tijekom zakonske revizije o revidiranom subjektu i njegovu okruženju, ovlaštenu revizor utvrdio značajne pogrešne prikaze u izvješću posloводства uz opis prirode tih utvrđenih značajnih pogrešnih prikaza
8. izjavu u vezi s bilo kakvom značajnom neizvjesnošću u vezi s događajima ili okolnostima koji značajno mogu dovesti u pitanje sposobnost revidiranog subjekta za nastavak vremenski neograničenog poslovanja
9. podatak o sjedištu revizorskog društva
10. u slučaju zakonske revizije subjekata od javnog interesa dodatno i elemente propisane člankom 10. Uredbe (EU) br. 537/2014.”

društvo svoje mišljenje ne može izraziti, revizorsko izvješće mora sadržavati navod o suzdržavanju od izražavanja mišljenja (čl. 58. st. 3. ZR). Upravo se uz pozitivno revizorsko mišljenje, nakon otkrića da stanje revidiranog subjekta nije onakvo kakvo je bilo prikazano u financijskim izvješćima, povlači pitanje odgovornosti revizora za štetu prema onim trećim osobama koje su se pouzdale u to mišljenje i na temelju njega donosile odluke koje su rezultirale njihovim financijskim gubitcima. Revizor je dao pogrešno mišljenje ako je dao pozitivno mišljenje, a trebao je dati mišljenje s rezervom ili negativno ili se suzdržati od izražavanja mišljenja. Naravno, pogrešna su i mišljenja u svim drugim kombinacijama kada je trebalo biti izraženo drugačije mišljenje od onog koje je izraženo, ali će ona rjeđe dovesti do pozivanja na odgovornost prema trećima.⁷⁴

S obzirom na već navedeno, samo izražavanje pogrešnog mišljenja ne može se definirati kao protupravno postupanje revizora. Takvo je pogrešno mišljenje protupravno, samo ako je ono posljedica postupanja revizora protivno propisima i pravilima struke, odnosno bez upotrebe pažnje dobrog stručnjaka, a do njegove odgovornosti za štetu može dovesti ako je u uzročnoj vezi sa štetom koju pretrpi revidirani subjekt ili treća osoba.

3.3.4. Pažnja dobrog stručnjaka

3.3.4.1. Pravila struke i profesionalna etika revizora

ZOO od profesionalaca zahtijeva da pri ispunjavanju obveza iz profesionalne djelatnosti postupaju s povećanom pažnjom, prema pravilima struke i običaja (pažnja dobrog stručnjaka, čl. 10. st. 2. ZOO).⁷⁵ Budući da ZOO ne sadrži druge posebne odredbe o profesionalnoj odgovornosti, za ocjenu odgovornosti revizora, kao i pripadnika drugih profesija, u svakom će konkretnom slučaju biti potrebna procjena jesu li postupali s pažnjom dobrog stručnjaka. Odgovor na to pitanje daju pravila njihove profesije. Kada se pravila struke koriste za procjenu standarda dobrog stručnjaka, objektivna protupravnost (povreda pravila struke) i subjektivna protupravnost (krivnja) čine jedinstvo. I dok je stari ZR samo načelno spominjao stručnost i neovisnost kao temeljne karakteristike revizora, novi ZR donosi niz pravila o postupanju revizora, jer je europski zakonodavac smatrao potrebnim neke standarde i etička pravila struke podignuti na razinu propisa.

Profesionalne revizorske tvrtke rano su uočile potrebu ujednačavanja metoda i tehnika ispitivanja financijskih izvještaja, budući da se mišljenje revizora, kako bi imalo stručnu i informacijsku podlogu, mora oslanjati na općeprihvaćene metodološke

74 Npr. kada bi negativno mišljenje revizora odvratilo treću osobu od ulaganja koje bi se kasnije pokazalo kao vrlo isplativo ili slično. Ova druga pogrešna mišljenja revizora češće mogu oštetiti samo revidirano društvo, dakle dovesti do ugovorne odgovornosti prema revidiranom subjektu. Za treće bi predstavljala ono što se u oštetnom pravu kvalificira kao čisti ekonomski gubitak i relativno restriktivno priznaje.

75 “Sudionik u obveznom odnosu dužan je u ispunjavanju obveze iz svoje profesionalne djelatnosti postupiti s povećanom pažnjom, prema pravilima struke i običajima (pažnja dobrog stručnjaka)” (čl. 10. st. 2. ZOO).

postupke.⁷⁶ Najvažniji izvor pravila revizorske struke jesu Međunarodni revizijski standardi čija je primjena obvezatna nakon što se prevedu i objave u Narodnim novinama.⁷⁷ Njihovo prevođenje i objava na hrvatskom jeziku jedna je od javnih ovlasti Hrvatske revizorske komore (čl. 101. st. 1. t. 1. ZR). Predstavljaju skup pravila uopćenih na međunarodnoj razini, a sadrže detaljne odrednice za postupanje revizora u različitim situacijama, odnosno aspektima njihova djelovanja.

Osim standarda i smjernica za rad, pri obavljanju revizije, revizor je dužan pridržavati se načela i pravila profesionalne etike. Kodeks etike za profesionalne računovođe⁷⁸ sadrži temeljna načela: poštenje, objektivnost, profesionalnu kompetentnost i dužnu pažnju, povjerljivost i profesionalno ponašanje.⁷⁹ Ova su etička temeljna načela obuhvaćena i posebnom odredbom ZR-a: “Revizorsko društvo i ovlaštene revizor moraju djelovati u skladu s temeljnim načelima profesionalne etike o integritetu, objektivnosti, profesionalnoj kompetentnosti i dužnoj pažnji” (čl. 47. st. 1. ZR).

Temeljno je pravilo da se revizor ne smije svjesno angažirati ako mogu biti

76 Popović, Žarko, Vitezić, Neda, Revizija i analiza, Instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2009., str. 30.

77 ZR čl. 4. t. 20.: “Međunarodni revizijski standardi su Međunarodni revizijski standardi, Međunarodne smjernice revizijske prakse (engl. IAPN), Međunarodni standardi za angažmane uvida, druge angažmane s izražavanjem uvjerenja, odnosno za povezane usluge i Međunarodni standardi kontrole kvalitete ako je navedene standarde i smjernice usvojio Odbor za Međunarodne standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (engl. IAASB) te ako su prevedeni i objavljeni u “Narodnim novinama” ili ako su propisani pravom Europske unije. U smislu ovoga Zakona Međunarodnim revizijskim standardima smatraju se i odredbe kodeksa etike za profesionalne računovođe koje donosi Međunarodni odbor za etičke standarde računovodstvene struke (engl. IESBA) koji su prevedeni i objavljeni u “Narodnim novinama,” ako nisu u suprotnosti s odredbama ovoga Zakona.”

78 Kodeks etike za profesionalne računovođe kojeg je pripremio Odbor za međunarodne standarde etike za računovođe (International Ethics Standards Board for Accountants, IESBA), u izvorniku je objavila Međunarodna federacija računovođa (International Federation of Accountants; IFAC), u svibnju 2015. godine, a Hrvatska revizorska komora uz odobrenje IFAC-a prevela ga je na hrvatski jezik i objavljen je u Narodnim novinama, br. 106/2016.

79 U Kodeksu (100.5) su navedena načela definirana na sljedeći način:

“(a) Poštenje – biti iskren i pošten u svim profesionalnim i poslovnim odnosima.

(b) Objektivnost – ne dopustiti da pristranost, sukob interesa ili neprimjeren utjecaj drugih nadvlada njegove profesionalne ili poslovne prosudbe.

(c) Profesionalna kompetentnost i dužna pažnja – održavati profesionalna znanja i vještine na razini potrebnoj za osiguranje da će klijent ili poslodavac primiti kompetentnu profesionalnu uslugu temeljenu na suvremenim dostignućima prakse, zakonodavstva i tehnika te djelovati marljivo i u skladu s primjenjivim stručnim i profesionalnim standardima.

(d) Povjerljivost – poštivati povjerljivost informacija stečenih temeljem profesionalnih i poslovnih odnosa te stoga ne objavljivati bilo koju takvu informaciju trećim osobama bez posebnog i odgovarajućeg odobrenja, osim ako nema zakonskog ili profesionalnog prava ili obveze da se objavi, niti koristiti informacije za osobnu korist profesionalnog računovođe ili trećih stranaka.

(e) Profesionalno ponašanje – postupati u skladu s relevantnim zakonima i regulativama te izbjeći svaku radnju koja diskreditira profesiju.”

Svako od tih temeljnih načela detaljno je razrađeno kroz primjere i specifične situacije u kojima se obavljajući svoju djelatnost revizori mogu naći.

ugroženi poštenje, objektivnost ili dobar ugled profesije i taj bi angažman mogao biti nespojiv s temeljnim načelima (200.2). Sve okolnosti i odnosi koji potencijalno mogu ugroziti ta načela zovu se prijetnjama i mogu se ubrojiti u neku od idućih kategorija: osobni interes, samoprovjera, propagiranje, zbliženost i zastrašenost (200.3.).

Pri planiranju i obavljanju revizije, revizor mora polaziti od profesionalnog skepticizma, tj. prihvatiti mogućnost da postoje okolnosti koje mogu uzrokovati da su financijski izvještaji uvelike pogrešno prikazani, što uključuje i prijevare i pogreške, a neovisno o dosadašnjem iskustvu o iskrenosti i integritetu članova uprave ili upravnog odbora revidiranog subjekta (čl. 47. st. 2. ZR). Posebno je naglašena potreba pridržavanja profesionalne skeptičnosti pri provjeravanju procjena upravljačkih struktura u vezi s fer vrijednostima, umanjenjem imovine, rezerviranjima i budućem toku novca koji su relevantni za sposobnost subjekta za vremenski neograničeno poslovanje (čl. 47. st. 3. ZR).

3.3.4.2. Prijetnje neovisnosti revizora

Osim samih revizora, sve osobe koje mogu izravno ili neizravno utjecati na rezultat revizorskih usluga moraju biti neovisni u odnosu na revidirani subjekt i tijekom razdoblja koje obuhvaćaju financijski izvještaji i tijekom obavljanja revizijskih usluga. Revizori ne smiju obavljati reviziju ako postoji prijetnja “samopregleda, koristoljublja, zagovaranja, rodbinske povezanosti ili zastrašivanja” koja proizlazi iz određene vrste odnosa i povezanosti revizora i revidiranog subjekta.⁸⁰ Detaljno su u tu svrhu propisani načini na koje se neovisnost revizora osigurava zabranom ostvarivanja materijalnih i izravnih koristi, dokumentiranjem svih potencijalnih prijetnji neovisnosti, zabranom zapošljavanja revizora kod revidiranog subjekta, pripremanja revizorske usluge i procjenama prijetnji neovisnosti, uspostavom odgovarajućih organizacijskih i administrativnih mehanizama njihova sprječavanja... itd.⁸¹

3.3.4.3. Razumno uvjerenje s obzirom na primijenjeni financijski okvir izvještavanja

Revizijski se postupak obavlja na način da se osigura razumno uvjerenje (visoka razina uvjerenja) o otkrivenim bitnim pogreškama u financijskim izvještajima koji su predmet revizije.⁸² Visoka razina uvjerenja ne podrazumijeva da revizor jamči za točnost informacija sadržanih u financijskim izvještajima. Za potvrđivanje točnosti bilo bi nužno ispitati sve transakcije i prikupiti niz revizorskih dokaza što bi bilo neekonomično, jer bi takva revizija trajala nerazumno dugo i bila nerazumno skupa. Revizor, dakle, nije u mogućnosti steći apsolutno uvjerenje. “Revizor ima pokriće u

80 “... financijskih, osobnih, poslovnih odnosa, odnosa u vezi sa zaposlenjem ili drugih odnosa između revizorskog društva i ovlaštenog revizora, njegove mreže i bilo koje fizičke osobe koji mogu utjecati na rezultat zakonske revizije i revidiranog subjekta, a zbog koje bi objektivna, razumna i informirana treća strana, uzimajući u obzir primijenjene zaštitne mehanizme, zaključila da je neovisnost revizorskog društva ili ovlaštenog revizora ugrožena” (čl. 48. st. 3. ZR).

81 Čl. 49.-54. ZR.

82 Popović, Vitezić, op. cit., str. 51.

revizijskim standardima u slučaju da ne otkrije bitne pogreške u revizijskom postupku. Revizor nije niti može biti odgovoran za neprimjenjivanja zakona i propisa, i uvijek postoji rizik neotkrivanja nekih značajnijih pogrešaka u financijskim izvještajima.”⁸³

Koliko će revizor prikupljati revizijskih dokaza ovisi o njegovoj profesionalnoj procjeni, ali u svakom izvješću mora navesti koja je pravila revidiranja primijenio. U slučaju pozivanja na odgovornost, u postupku dokazivanja ispitat će se je li revizor stvarno obavio sve postupke koje je prema pravilima revidiranja trebao obaviti. Kod procjene koje i kakve revizijske dokaze prikupiti, ako prikupi više no što je potrebno, revizor će biti sigurniji, ali manje učinkovit, ako prikupi manje dokaza ili oni prikupljeni nisu odgovarajući, riskira da će njegovo mišljenje biti pogrešno. Bitno je naglasiti da se revizorovo izvješće uvijek odnosi na cjelinu financijskih izvještaja, dakle i na one transakcije koje nisu bile obuhvaćene njegovim ispitivanjima. Revizor mora planirati i provoditi postupke ispitivanja tako da na optimalan način pronađe sva značajna pogrešna prikazivanja u financijskim izvještajima.⁸⁴ Jesu li sadržaj i prikaz financijskih izvještaja odgovarajući, revizor procjenjuje s obzirom na primijenjeni financijski okvir izvještavanja. Postoje, naime različiti okviri financijskog izvještavanja i nisu uvijek svi primjenjivi s obzirom na zakonsku i strukovnu regulativu, djelatnost subjekta i svrhu financijskog izvještaja. Onaj financijski okvir izvještavanja koji je uprava primijenila može i ne mora biti primjenjiv.⁸⁵

Za obavljanje revizije vrijedi načelo značajnosti. To znači da revizor ispituje sadrže li financijski izvještaji značajne nepravilnosti (pogreške ili prijevare). Postupak određivanja je li neka nepravilnost značajna prepušten je profesionalnoj prosudbi revizora. Time je otvoren prostor za nenamjerne i namjerne propuste koji mogu dovesti do netočnog izvješćivanja. Neki je iznos za određeno društvo značajan, dok za drugo nije, a neka je informacija za neke korisnike izvješća značajna a za druge nije. Značajna je ona informacija čije izostavljanje ili pogrešno prikazivanje može uvjetovati pogrešnu odluku ili prosudbu korisnika financijskih izvještaja. Temeljna ideja ovog standarda je u tomu da revizor pozornost usmjerava na materijalno značajne informacije.⁸⁶

3.3.4.4. Razmatranje prijevара i pogrešaka

Poseban međunarodni standard (MRev 240) odnosi se na razmatranje prijevара i pogrešaka. “Pri planiranju i obavljanju postupaka revizije, kao i pri procjeni rezultata i izvješćivanju o rezultatima revizije, revizor treba razmotriti rizik značajnih pogrešnih prikaza nastalih uslijed prijevара ili pogreške.” (MRev 240., t. 2.) Pritom izraz prijevара označava namjerno pogrešan iskaz, dok pogreška označava nenamjerne pogreške u financijskim izvještajima. “Izraz “prijevара” odnosi se na namjernu radnju stjecanja nepravedne ili nezakonite prednosti varanjem, koju provode jedna ili više osoba iz menadžmenta, osobe iz nadzornog odbora, zaposlenici ili treća stranka. Prijevара je široki pravni pojam, međutim revizor je usmjeren samo na one radnje prijevара

83 Ibid., str. 52.

84 Krajačić, op. cit., str. 10.-11.

85 Ibid., str. 11.

86 Tušek, Žager, op. cit., str. 133.

koje uzrokuju materijalno značajne pogrešne prikaze u financijskim izvještajima. Pogrešan prikaz financijskih izvještaja ne mora biti cilj prijevare. Revizori ne donose pravne odluke o tomu je li se prijevara doista dogodila. Prijevara u koju su uključeni jedan ili više članova menadžmenta ili nadzornog odbora, naziva se "prijevara menadžmenta", a prijevara koja uključuje samo zaposlenike poslovnog subjekta naziva se "prijevara zaposlenika". U oba slučaja može postojati i povezanost s trećim osobama izvan poslovnog subjekta (MRev 240, t. 4.). Prijevarno se prikazivanje može javiti u obliku prijevarnoga financijskog izvještavanja i protupravnog prisvajanja imovine. "Prijevarno financijsko izvještavanje uključuje namjerni pogrešni prikaz, izostavljanje iznosa ili neobjavljivanje podataka u financijskim izvještajima u cilju prijevare korisnika financijskih izvještaja." (MRev 240, t.6.)

Odgovorani za sprječavanje prijevara i pogreški je menadžment, stoga i postoje sustavi unutrašnjih kontrola. Revizijski rizik koji proizlazi iz neotkrivanja prijevara i pogrešaka u pravilu je znatno veći kod prijevara nego pogrešaka. Kada otkrije prijevaru ili pogrešku revizor mora procijeniti njihov mogući učinak na financijske izvještaje klijenta i o tomu izvijestiti odgovorne osobe. Ako su u to uključene najviše rangirane osobe revizor treba "zatražiti pravni savjet i razmotriti svoju odgovornost izvješćivanja prema tijelima vlasti."⁸⁷ Nesuglasje glede pogreške i prijevare između revizora i klijenta može biti razlog za odustajanje od preuzete obveze revizije. Revizor može utjecati na sprječavanje pogreške ili prijevare, ali nije, niti može biti odgovoran za sprječavanje prijevare i pogreške.⁸⁸

3.4. Uzročna veza između pogrešnog revizorskog izvješća i štete koju trpe treće osobe

Prema općim pravilima izvanugovorne odgovornosti za štetu, oštećenik mora dokazati uzročnu vezu između štetne radnje i štete koju je pretrpio. Ako se pogrešno revizorsko izvješće kvalificira kao štetna radnja revizora, u svakom pravnom sustavu koji na odgovornost revizora prema trećima primjenjuje opća pravila o izvanugovornoj odgovornosti, na njima je teret toga dokaza.

Neposredna (direktna) uzročna veza između štete koju netko pretrpi zbog ulaganja u društvo čija su godišnja izvješća krila prijevare postoji između lošeg upravljanja društvom, lošeg poslovanja, pogrešnih odluka i malverzacija i štete, a ne revizorovog mišljenja i pretrpljene štete (osim ako je i revizor sudionik prijevare). Šteta koju treći pretrpe neposredna su posljedica stanja u društvu, a ne pogrešnog izvješća o tom stanju. Revizor odgovara za svoj rad, odnosno njegov rezultat, a to je izvješće u kojem je dao svoje mišljenje, a ne za financijska izvješća i poslovanje društva koje je bilo subjekt revizije. Sama činjenica da je revizorovo (pogrešno) mišljenje bilo objavljeno, dakle, dostupno trećim osobama, ne može se nametnuti kao dokaz postojanja uzročne veze između tog mišljenja i štete koju su treći pretrpjeli.

Zbog navedenog je, za donošenje odluke o odgovornosti revizora za štetu prema općim pravilima odštetnoga prava potrebno uspostaviti i dvije dodatne veze: vezu

⁸⁷ Ibid., str. 131.

⁸⁸ Loc. cit.

između stanja u društvu i pogrešnog mišljenja koje je revizor iskazao te vezu između pogrešnog mišljenja i radnje koju je oštećena osoba poduzela ili propustila poduzeti i zbog toga trpi štetu. U tom će smislu oštećenik tvrditi da je revizor, da je upotrijebio dužnu pažnju, trebao otkriti nepravilnosti u financijskim izvješćima, dok će revizor tvrditi da je upotrijebio dužnu pažnju, ali niti uz nju te nepravilnosti nije otkrio niti mogao otkriti. Oštećenik će, nadalje, tvrditi da bi, da mišljenje revizora nije bilo pogrešno, postupio drugačije.

Zbog ranije navedenih pravila struke koja se primjenjuju na revizore, a što je potvrdila i sudska praksa u pojedinim državama, uzročna je veza najspornija pretpostavka kod ove odgovornosti za štetu. Bez obzira na različitost temeljnih pravila odštetnoga prava, i *common law* sustavi se bave istim načelnim pitanjem – kako povezati pogrešnost mišljenja revizora i štetu koju trpi treća osoba.

Oštećenik će u pravilu biti u boljem položaju ako dokaže da je razlog pogrešnosti mišljenja bio neki oblik sudjelovanja revizora u pogrešnom prikazivanju stanja u društvu (da je revizor znao ili morao znati za to stanje). Ako i kada to dokaže, onda je revizor zapravo sudionik prijevare i pitanje njegove građanskopravne odgovornosti, odnosno uzročne veze kao njezine pretpostavke, nije više sporno. U svim drugim slučajevima, mogućnost ostvarivanja naknade štete od revizora vrlo je mala, odnosno na razini teorijske.

4. ISTRAŽNE RADNJE I SANKCIJE

Zbog činjenice da se u pitanju prevencije štetnih radnji revizora europski ni nacionalni zakonodavac ne može u potpunosti osloniti na pravila o odgovornosti za štetu, novim se europskim pravilima jačanjem javnog nadzora i dodjelom ovlasti za provođenje istraga i određivanja sankcija nastoji osigurati takav, preventivni učinak.

Države moraju osigurati djelotvorne sustave radnji i sankcija za otkrivanje, uklanjanje i sprječavanje neprimjerenog izvršavanja zakonske revizije. Bez dovođenja u pitanje sustava građanskopravne odgovornosti, države članice moraju propisati “djelotvorne, proporcionalne i odvratajuće sankcije” za ovlaštene revizore i revizorska društva, ako se zakonska revizija ne provodi na propisan način te iste na primjeren način objavljujati.⁸⁹ Hrvatski je zakonodavac propisao prekršajne kazne velikih raspona, općenito gledajući najviše prekršajne kazne u našem pravu.⁹⁰

89 Čl. 30. Direktive 2006/43/EZ. Direktivom 2014/56/EU zamijenjeno je čitavo poglavlje VII. Direktive 2006/43/EZ (čl. 1. t. 25. Direktive 2014/56/EU).

90 Za prekršaje revizorskih društava koja obavljaju zakonsku reviziju subjekata od javnog interesa, prekršaje subjekata od javnog interesa i prekršaje Hrvatske revizorske raspon kazni iznosi od 200.000,00 kn do 800.000,00 kn (vidi čl. 116. st. 1., čl. 118. st. 1. i čl. 119. st. 1. ZR), a za u njima odgovorne osobe u rasponu od 20.000,00 do 100.000,00 kn (čl. 116. st. 3., čl. 118. st. 2. i čl. 119. st. 2. ZR). Za prekršaje revizorskih društava koja ne obavljaju zakonsku reviziju subjekata od javnog interesa te takve samostalne revizore, novčane se kazne kreću od 50.000,00 do 200.000,00 kn, a odgovorne osobe u revizorskim društvima od 5.000,00 do 20.000,00 kn (čl. 116. st. 2.-5. ZR).

5. ZAKLJUČNE NAPOMENE

Novi ZR donosi bitne promjene u regulaciji revizorske profesije u Republici Hrvatskoj. One su posljedica promjena na europskoj razini, u smjeru jačanja kvalitete i javnopravne kontrole nad pružanjem usluga revizije, uz istodobno postavljanje niza pravila revizorske struke na razinu propisa. Novine koje ovo uređenje donosi, samo se naizgled ne odnose na građanskopravnu odgovornost revizora. Njima je europski zakonodavac ujednačio bitne elemente protupravnosti ponašanja revizora kao opće pretpostavke njihove odgovornosti za štetu. Budući da se kao cilj ističe jačanje povjerenja investitora u istinitost i pravednost financijskih izvještaja, a istodobno se upozorava na moguća nerealna očekivanja korisnika tih izvještaja, možemo zaključiti da novo uređenje treba dovesti do prevladavanja postojećih razilaženja između očekivanja koja javnost ima od revizora i mogućnosti da oni udovolje tim očekivanjima. U europskom i poredbenom pravu uobičajilo se shvaćanje kako se revizija provodi u javnom interesu i stoga se od revizora očekuje da otkriju i spriječe prijevare i nepravilnosti u financijskim izvještajima, ali tu javnopravnu funkciju revizori ne prihvaćaju i ne mogu u potpunosti izvršiti. Iako se investitori oslanjaju na mišljenja revizora i poklanjaju im vjeru, revizori ne preuzimaju jamstvo za točnost informacija sadržanim u financijskim izvještajima.

Pri donošenju ZR-a nije se, nažalost, iskoristila prilika i posebno uredilo pitanje odgovornosti revizora za štetu ni prema društvu kojeg revidira niti prema trećim osobama, što je odavno predlagano u našoj pravnoj znanosti. Prema općim pravilima ZOO-a, revizori odgovaraju neograničeno i prema revidiranom subjektu i prema trećima. Međutim, ta načelna neograničena odgovornost za štetu nije još našla potvrdu u sudskoj praksi. Smatramo da je i bez toga moguće zaključiti da opća pravila o odgovornosti za štetu nisu pogodna za primjenu u toliko složenim odnosima povezanim s visokim financijskim rizikom. Treba razmotriti uvođenje neke od metoda ograničenja odgovornosti revizora koje je predložila Komisija, pri čemu neograničena odgovornost i dalje treba vrijediti za namjeru i krajnju nepažnju revizora.

I europski i nacionalni zakonodavac veću preventivnu funkciju priznaju pravilima o nadzoru i nadzornim mjerama te prekršajnoj odgovornosti revizora, nego njihovoj potencijalnoj odgovornosti za štetu. Hoće li taj novi, pojačani javnopravni nadzor zaista imati za posljedicu povećanje kvalitete pružanja revizorskih usluga, a visina kazni djelovati preventivno, tek predstoji vidjeti. Treba upozoriti i da takav, naglašen javni upliv u tu profesiju može imati i neke druge posljedice, posebno u smislu umanjenja atraktivnosti profesije i gubitka njezine samostalnosti i autonomnosti pretvaranjem revizora u neki oblik paradržavnih tijela, a bez preuzimanja odgovornosti države za njihov rad.

LITERATURA

1. Benston, George J., Bromwich, Michael, Litan, Robert E., Wagenhofer, Alfred, *Worldwide Financial Reporting: The Development and Future of Accounting Standards*, Financial, Corporate Financial Reporting and Regulation in Germany, <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/0195305833.001.0001/acprof-9780195305838-chapter-6> (15.01.2018.).
2. Bukovac Puvača, Maja, Utjecaj pravila o građanskopravnoj odgovornosti revizora na tržišnu utakmicu revizorskih usluga, *Zbornik radova - VI. majsko savetovanje, Liberalizam i zaštita konkurencija*, Univerzitet u Kragujevcu, Pravni fakultet, Kragujevac, 2010., str. 385.-406.
3. Čulinović - Herc, Edita, Aktualna pitanja financijskog izvještavanja dioničkih društava – odgovornost revizora, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 25, br. 1, 2004., str. 167.-202.
4. Davies, Martin, The Liability of Auditors to Third Parties in Negligence, *UNSW Law Journal*, vol. 14, br. 1, 1991., str. 171.-197.
5. De Poorter, Ingrid, Auditor's liability towards third parties within the EU: A comparative study between the United Kingdom, the Netherlands, Germany and Belgium, *Journal of International Commercial Law and Technology*, vol. 3, br. 1, 2008., str. 68.-75.
6. Enriques, Luca, Bad Apples, Bad Oranges: A Comment From Old Europe On Post-Enron Corporate Governance Reforms, *Wake Forest Law Review*, 2003., str. 911.-934.
7. Jurić, Dionis, Uloga revizora u dioničkom društvu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 25, br. 1, 2004., str. 323.-352.
8. Krajačić, Damir, *Izvjeste neovisnog revizora*, Krajačić-Karl, Zagreb, 2007.
9. Mäntysaari, Petri, *The Law of Corporate Finance: General Principles and EU Law*, 2010., Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
10. Nguyen, Vylan, Rajapakse, Pelma, An Analysis of the Auditors' Liability to Third Parties in Australia, *Common Law World Review*, vol. 37, 2008., str. 9.-44., <http://journals.sagepub.com/doi/10.1350/clwr.2008.37.1.9>. (15.01.2018.).
11. Petrić, Silvija, Problem pravne osnove profesionalne odgovornosti za štetu, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 25, br. 1, 2004., str. 203.-245.
12. Popović, Žarko, Vitezić, Neda, *Revizija i analiza*, Instrumenti uspješnog donošenja poslovnih odluka, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2009.
13. Tušek, Boris, Žager, Lajoš, *Revizija*, Hrvatska zajednica računovoda i financijskih djelatnika, Zagreb, 2006.

Pravni izvori:

1. *A study on systems of civil liability of statutory auditors in the context of a single market for auditing services in the European Union*, http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/auditliability_en.pdf (15.01.2018.).
2. Annex I to the Commission Staff Working Paper, The legal systems of civil liability of statutory auditors in the European Union, http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/liability/consultation_annex1_en.pdf (15.01.2018.).
3. BGB, Njemački građanski zakonik, Bürgerliches Gesetzbuch, od 18. kolovoza 1896., pročišćen tekst od 2. siječnja 2002. (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), zadnje izmijenjen člankom 1. Zakona od 20. srpnja 2017. (BGBl. I S. 2787).
4. Commission Recommendation of 5 June 2008 concerning the limitation of the civil liability of statutory auditors and audit firms (2008/473/EC), OJ L 162, 21.6.2008.
5. Direktiva 2014/56/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 16. travnja 2014. o izmjeni Direktive 2006/43/EZ o zakonskim revizijama godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja, SI L 158, 27.5.2014., str. 196.

6. HGB, Njemački trgovački zakonik, Handelsgesetzbuch, od 10. svibnja 1897., zadnje izmijenjen člankom 11. st. 28. Zakona od 18. srpnja 2017. (BGBl. I S. 2745.).
7. Kodeks etike za profesionalne računovođe, NN, br. 106/16.
8. Uredba (EU) br. 537/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. travnja 2014. o posebnim zahtjevima u vezi zakonske revizije subjekata od javnog interesa i stavljanju izvan snage Odluke Komisije 2005/909/EZ, SL 158, str. 77.
9. Zakon o obligacionim odnosima, Sl. list SFRJ, br. 29/78., 39/85., 45/89. - odluka USJ i 57/89., Sl. list SRJ, br. 31/93. i Sl. list SCG, br. 1/03. - Ustavna povelja.
10. Zakon o obveznim odnosima, NN, br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15.
11. Zakon o računovodstvu, NN, br. 78/15., 134/15. i 102/16.
12. Zakon o reviziji, NN, br. 127/17.
13. Zakon o reviziji, NN, br. 146/05., 139/08., 144/12. i 78/15.
14. Zakon o reviziji, NN, br. 90/92.
15. Zakon o reviziji, Sl. glasnik Republike Srbije, br. 62/13.
16. Zakon o trgovačkim društvima, NN, br. 111/93., 34/99., 121/99., 52/00., 118/03., 107/07., 146/08., 137/09., 111/12., 152/11., 68/13. i 110/15.

Miodrag Mićović*

Maja Bukovac Puvača**

Summary

LIABILITY FOR DAMAGE CAUSED TO THIRD PARTIES BY PERFORMING A STATUTORY AUDIT

The authors deal with the issue of possible liability of auditors for damage caused to third parties (shareholders, creditors, potential investors...) by performing a statutory audit. They present some of the comparative solutions to these issues and the changes at the European jurisdiction caused by major financial scandals at the beginning of this century. The main objective of Directive 2014/56 / EU is to strengthen the public-law supervision of auditors and their services, which should enhance the quality of their services and the confidence of third parties in their work. There are a number of rules of auditor's professional standards and ethical rules, raised to the level of regulation. The professional skepticism and independence of auditors, the underlying assumption that the auditor's opinion is not misleading, are particularly pronounced. The professional skepticism and independence of auditors are particularly pronounced, the underlying assumption that the auditor's opinion is not misleading. However, the responsibility for providing financial information is at the management of the audited entities, and the auditors only actively question this information, not affirming them. Third parties are often unaware of the limitations of an audit which lead to an expectation gap. In Croatia there are no specific rules on auditors' liability for damage and according to general rules liability is unlimited, to the audited company and to third parties.

Keywords: *audit services, statutory audit, civil liability, liability insurance.*

Zusammenfassung

HAFTUNG FÜR DEN AN DRITTEN DURCH GESETZLICHE ABSCHLUSSPRÜFUNG VERURSACHTEN SCHADEN

In der Arbeit wird die Frage der potentiellen Haftung der Abschlussprüfer für den an Dritten (Aktionäre, Kreditoren, potentielle Investoren) durch gesetzliche Abschlussprüfung verursachten Schaden besprochen. Manche Lösungen dieser Frage

* Miodrag Mićović, Ph. D., Full Professor, Faculty of Law, University of Kragujevac; mmicovic@jura.kg.ac.rs.

** Maja Bukovac Puvača, Ph. D., Faculty of Law, University of Rijeka; bukovac@pravri.hr.

werden aus rechtsvergleichender Sicht dargestellt. Ebenfalls bespricht die Arbeit die Änderungen, zu welchen es durch große finanzielle Skandale anfangs dieses Jahrhunderts in der EU gekommen ist. Das Hauptziel der Richtlinie 2014/56/EU ist die Stärkung der öffentlichen Aufsicht über die Arbeit der Abschlussprüfer, die die Erhöhung der Qualität ihrer Dienste und des Vertrauens von Dritten in ihre Arbeit als Ziel hat. Zahlreiche professionelle Standards und ethische Regeln aus der Praxis der Abschlussprüfer sind zu geltenden Vorschriften geworden. Besonderen Wert legt man in der Arbeit auf kritische Grundhaltung und Unabhängigkeit der Abschlussprüfer, welche die Hauptvoraussetzungen für eine richtige Prüfung sind. Das Management des geprüften Unternehmens haftet aber für die Richtigkeit finanzieller Informationen, welche die Abschlussprüfer nur hinterfragen, aber nicht feststellen. Die Dritten sind sich meistens dieser Beschränkung nicht bewusst, was zu ihren unrealistischen Erwartungen führt. In der Republik Kroatien gibt es keine spezifischen Regeln für Schadenshaftung der Abschlussprüfer, weshalb die allgemeinen Haftungsregeln darauf anzuwenden sind, gemäß welchen diese Haftung unbeschränkt sowohl gegenüber den geprüften Gesellschaften und den Dritten ist.

***Schlüsselwörter:** Dienste der Abschlussprüfer, gesetzliche Abschlussprüfung, Schadenshaftung, Haftpflichtversicherung.*

Riassunto

LA RESPONSABILITÀ PER DANNI CAGIONATI A TERZA A SEGUITO DELLA REVISIONE LEGALE DEI CONTI

Gli autori trattano la questione della possibile responsabilità dei revisori dei conti per i danni cagionati a terzi (azionisti, creditori, potenziali investitori...) a seguito dell'espletamento della revisione legale.

Illustrano alcune soluzioni di diritto comparato relative a detta questione, come anche le modifiche apportate sul piano europeo dai grandi scandali finanziari risalenti agli inizi di questo secolo. Il fine primario della Direttiva 2014/56/UE, è dato dal rafforzamento del controllo di diritto pubblico sui revisori e sulle loro attività, il quale controllo dovrebbe innalzare sia la qualità dei loro servizi, che l'affidamento dei terzi nel loro operato. Si contano numerose regole provenienti dagli standard professionali e dalle regole deontologiche che sono state elevate a rango di legge. In particolare sono evidenziati lo scetticismo professionale e l'imparzialità dei revisori, quali presupposti di fondo per la redazione di un parere che non sia sbagliato. Per converso, la responsabilità per la prestazione di informazioni finanziarie è in capo alle amministrazioni dei soggetti sottoposti a revisione: i revisori possono infatti soltanto scrutare tali dati, senza confermarli. I terzi spesso non sono consapevoli delle limitazioni della revisione, il che li porta a crearsi aspettative irreali. Nella Repubblica di Croazia non esistono particolari regole sulla responsabilità per danni cagionati dai revisori; si applicano pertanto le regole generali in materia di illecito civile, in base

alle quali tale responsabilità è illimitata sia nei confronti dei soggetti sottoposti a revisione, sia nei confronti dei terzi.

Parole chiave: *servizi di revisione, revisione legale, responsabilità per danni, assicurazione.*